

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ: ПРИЙНЯТИ НЕМОЖЛИВО ВІДМОВИТИ

Ю. П. Крисюк

У статті розглянуто поняття мультикультуралізму, його вплив на стабільність політичної системи та держави, а також варіанти реакції суспільства на культурне різноманіття. Наголошено на тому, що в Україні на часі розвиток своєї власної ідентичності, культури та державності.

Ключові слова: *апартеїд, асиміляторство, держава, ізоляціонізм, мультикультуралізм, політична система.*

Нині більшість держав, принаймні, в деякій мірі відрізняється культурним різноманіттям. Проте науково-технічний прогрес та глобалізаційні процеси, серед яких розвиток торговельно-економічних відносин, туризм, інформаційно-культурний обмін між державами, міграція призводять до того, що в більшості країн проживає значна кількість людей, які належать до інших культур. Практично скрізь можна зустріти представників хоча б однієї культурної меншини. Багато країн сьогодні можна назвати різноманітними в культурному плані хоча б тому, що вони відкриті зовнішньому світу. За таких умов очевидним є недостатність універсальних принципів соціального життя, в першу чергу формально-правових для вибудовування стабільної соціально-політичної ситуації. Відповідно до суспільних змін формуються нові теоретичні концепції, що дозволяють наблизитися до розуміння нової соціальної реальності.

Однією з таких концепцій є парадигма мультикультуралізму, яка пропонує прийняття нового мультикультурного стану соціуму і теоретично обґрунтовує практику не номінального, а фактичного зрівнювання всіх існуючих в суспільстві культур. Відомий російський філософ М. Б. Хомяков вважає, що мультикультуралізм – це не лише політика, спрямована на тактичне врегулювання питань, пов'язаних з міграційними потоками, вимогами корінних народів або нових релігійних і культурних спільнот, а ціла політична ідеологія, яка покликана змінити світ, керуючись новим його сприйняттям [1; с. 74].

Спробуємо поглянути на проблему мультикультуралізму через призму державності. Держава за своєю суттю є благом для суспільства. Адже вона покликана забезпечити реалізацію та захист прав і свобод людини й громадянина. Саме у цьому її сутність та соціальне призначення. Відповідно суспільство зацікавлене у сильній та стабільній державі. Отже суспільство вимушене певним чином реагувати на зміни, які відбуваються у соціумі, пов'язані з вищезазначеними процесами.

Австралійський політичний теоретик Чандрен Кукатас, досліджуючи проблему мультикультуралізму, виокремив п'ять варіантів реакції суспільства на культурне різноманіття. Зокрема він виділяє:

1. **Ізоляціонізм.** Найбільш очевидна реакція суспільства – спроби не допустити виникнення культурного різноманіття, позбавивши сторонніх права в'їзду в країну і проживання в ній – особливо сторонніх, що відрізняються від основного населення в культурному плані. Свого часу такий підхід застосовували Австралія і Японія. Суспільство або його правителі можуть вибрати шлях ізоляціонізму, закриваючи доступ всім «чужинцям» крім обраної меншості, з багатьох причин. Найважливішою причиною ізоляціоністської імміграційної політики є страх перед зміною культурної складової суспільства. Проблема з ізоляціонізмом полягає в тому, що таку політику важко довгий час здійснювати на практиці, оскільки вона неприйнятна для більшості населення. Для збереження культурної одноманітності заборони на імміграцію мало. Для цього необхідно обмежити будь-які контакти із зовнішнім світом, позбавивши власних громадян права на свободу пересування, торгівлі і будь-яке спілкування з «чужинцями». Поки що жодна країна не змогла і не захотіла цього зробити навіть в умовах пандемії, а значить нікому не вдалося уникнути впливу чинників культурної трансформації.

2. **Асиміляторство.** Одна з альтернатив ізоляціонізму полягає в тому, щоб допускати в країну приїжджих, але при цьому проводити політику їх асиміляції, обмежуючи тим самим масштаби впливу сторонніх на культуру приймаючого суспільства. Цей підхід пов'язаний з культурним впливом на іммігрантів, але він може застосовуватися і щодо корінних народів. Однак асиміляторська політика, як і ізоляціоністська, має невеликі шанси на успіх, навіть якщо суспільство готове нести досить значні витрати заради її здійснення. По-перше, асиміляція – процес двосторонній: новоприбулі не тільки асимілюються, але й самі впливають на повсякденне життя і менталітет приймаючого суспільства. По-друге, не всі культурні меншини готові змінюватися в тій мірі, як цього вимагає соціальна політика, що проводиться певною державою. Це може призвести до зародження сепаратистських тенденцій на ґрунті конфронтації, що у свою чергу загрожує дестабілізацією усієї держави. По-третє, в суспільстві, де міцні традиції індивідуальної свободи, проводити асиміляторську політику непросто, оскільки вона може вимагати введення обмежень не тільки щодо новоприбулих, але і громадян, які народилися і виростили в цій країні.

3. **М'який мультикультуралізм.** Хоча асиміляцію важко нав'язати силою, її непросто і уникнути. У будь-якому суспільстві, де існує достатня ступінь свободи, люди будуть спілкуватися і наслідувати один одного. Тенденцію до однаковості викоринити так само важко, як і прагнення деяких людей йти по життю своїм, особливим шляхом. З міркувань доцільності або здорового глузду новоприбулі і меншини в будь-якому суспільстві будуть намагатися слідувати переважаючим нормам, оскільки це полегшує життя, робить його приємнішим і скорочує витрати. Мультикультуралістична реакція на існування культурного розмаїття – це відмова і від спроб не допустити його виникнення шляхом самоізоляції, і від прагнення не дати йому вкоренитися за рахунок асиміляції меншин. Відповідно до мультикультуралістичної точки зору допускається прийом країною представників різноманітних культур і спокійне ставлення до того, що меншини залишаються «неінтегрованими». Апологети м'якого мультикультуралізму притримуються думки, що необхідно відкрити двері для всіх, хто хоче стати членом нашого суспільства, а ступінь асиміляції повинна визначатися бажанням і здатністю кожного окремого індивіда.

4. **Жорсткий мультикультуралізм.** Одна з характеристик м'якої мультикультуралістичної політики полягає в тому, що в її рамках можлива асиміляція людей не стільки тому, що вони самі цього хочуть, скільки тому, що у них немає особливого вибору. В результаті представники культурних меншин в суспільстві або нездатні підтримувати свою особливу ідентичність тому, що це пов'язано з надмірними витратами, або не можуть повністю брати участь в житті суспільства через свої культурні уявлення, погляди і традиції. Жорсткий мультикультуралістичний підхід полягає в тому, що держава й суспільство в цілому повинні вживати активних заходів для забезпечення таким людям не тільки повноцінної участі в житті суспільства, а й максимальних можливостей для збереження особливої ідентичності і традицій. Відповідно до цієї точки зору до різноманітності слід не просто ставитися толерантно – її потрібно зміцнювати, заохочувати і підтримувати, як фінансовими засобами, так і шляхом надання культурним меншинам особливих прав.

5. **Апартеїд.** Політика апартеїду не закриває представникам культурних меншин доступ в країну (як правило тому, що це неможливо), але передбачає повну заборону на їх асиміляцію. Приклад такого режиму – Південно-Африканська Республіка в період 1948–1991 рр. В даному випадку кольорові жителі, які були позбавлені права повноцінної участі в житті суспільства, становили більшість населення. Таку політику також важко здійснювати протягом довгого часу: адже у людей існує природне прагнення спілкуватися і об'єднуватися. В результаті виникають ті ж проблеми, що і за ізоляціоністського підходу. Система апартеїду стикається зі ще більшими труднощами, оскільки люди, яких вона покликана розділити, співіснують в межах однієї країни. Цей режим важко підтримувати, не поділивши громадян на категорії з різними і нерівними правами і обов'язками. Але подібний політичний устрій, швидше за все, можна зберігати тільки репресивними методами [2].

Не дивлячись на природність і зростання культурного розмаїття в сучасному соціумі, все частіше зустрічаються скептичні настрої щодо політики мультикультуралізму. Американський політолог Ной Пікус вважає, що для стійкості політичної системи необхідно, щоб суспільство в значній мірі відрізнялося культурною однорідністю. Це означає, що держава, в тому числі ліберальна, має бути обачною, приймаючи представників інших культур, які могли б підірвати цю однорідність. Таким чином, їх доступ до цього товариства не повинен заохочуватися. Настільки ж важливо, щоб держава не заохочувала тих, хто вже перебуває на її території, до інтеграції в суспільство, оскільки не кожен з таких людей підходить для отримання громадянства. Інтеграцію тих, хто представляє інші культури, не слід стимулювати, оскільки в результаті держава втратить частину однаковості, а, отже, єдності. Тому – з метою стримування різноманіття – резидентам не слід дозволяти легко отримувати громадянство [3; с. 107–139].

З огляду на історичне минуле нашої держави та реалії сьогодення можна стверджувати, що всі підстави відмовитися від жорсткого мультикультуралізму, обравши конвергентний підхід асиміляторства та м'якого мультикультуралізму, позаяк ізоляціонізм втілити в життя практично неможливо, а політика апартеїду в умовах сучасної реальності неприпустима та непритаманна українській ментальності. Щодо жорсткого мультикультуралізму, то варто відмітити, що в умовах наявності у суміжних держав зовнішньополітичних інтервенційних доктрин на кшталт «Русского мира» він несе в собі потенційну загрозу сепаратизму а, отже, дестабілізації та руйнації Української держави. Нині на часі розвиток своєї власної ідентичності, культури та державності.

Література

1. Хомяков М. Б. Брайан Бэрри: либеральный универсализм против мультикультурализма и национализма / М. Б. Хомяков // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2007. – Том X. – № 1 – С. 74–100.
2. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма [Електронний ресурс] / Ч. Кукатас. – Режим доступу: <https://polit.ru/article/2007/05/27/multiculturalism/>
3. Pickus N. M. J. Creating Citizens for the 21st Century // Immigration and Citizenship in the 21st Century / Ed. by N.M.J. Pickus. Lanham: Rowman and Littlefield, 1998. 272 p.

Krysiuk Yu. Multiculturalism: either to accept it, or to refuse it. *The article considers the concept of multiculturalism, its impact on the stability of the political system and the state, as well as options for society's response to cultural diversity. It is emphasized that in Ukraine it is time to develop its own identity, culture and statehood.*

Keywords: *apartheid, assimilation, state, isolationism, multiculturalism, political system.*